

Rebecka Tiefenbacher. *A space away from the ableist gaze? Separate leisure for children with neuropsychiatric disabilities*. Linköpings universitet 2025.

Fritidsaktiviteter som organiseras för och utövas av barn med vissa funktionsnedsättningar – så kallad riktad fritid (*separate leisure*) – har studerats sparsamt inom forskningen. I förekommande fall har frågor om fritid och funktionshinder främst undersökts utifrån perspektiv präglade av hinder och brister, vilket å ena sidan bidragit till att synliggöra ojämlika livsvillkor mellan olika grupper av barn men å andra sidan bidragit till att befästa befintliga ojämlikhetsmönster. Detta problemområde bildar utgångspunkten i Rebecka Tiefenbachers doktorsavhandling *A Space Away From the Ableist Gaze? Separate Leisure for Children With Neuropsychiatric Disabilities*, där författaren har designat en studie som strävar efter att blicka utanför de traditionella bristperspektiven genom att analysera möjligheterna snarare än begränsningarna. Detta ligger också i linje med avhandlingens teoretiska ramverk *disabled children's childhood studies* (Curran & Runswick-Cole, 2014).

Avhandlingen belyser hur riktad fritid kan bidra till ökad inkludering och bättre möjligheter för barn med funktionsnedsättningar att delta i fritidsaktiviteter på egna villkor. Särskilt fokus riktas mot hur fritidsaktiviteter organiseras för barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF). Detta baseras på en etnografisk studie av en fritidsverksamhet vid namn "Pandan", vilken beskrivs som en blandning av ett mindre "lekland" och en fritidsgård, där verksamheten särskilt riktar sig till barn mellan 3 och 11 år som har eller utreds för (eller misstänks ha) någon form av neuropsykiatrisk diagnos, som till exempel autism eller ADHD.

En central fråga i avhandlingen är hur fritidsaktiviteter för denna grupp av barn organiseras, vilka normer och föreställningar som ligger bakom verksamheterna och hur barnen själva använder och upplever de platser som skapas för dem. Avhandlingen söker också besvara frågan om hur forskning kan bedrivas "med" barn snarare än "om" barn, vilket innebär ett reflekterande över forskningsmetoder där barnens perspektiv och handlingar på olika sätt står i centrum.

Avhandlingen använder begreppen "platser för barn" och "barns platser" (Rasmussen, 2004) för att förstå hur vuxnas idéer om barn påverkar utformningen av riktade fritidsverksamheter, där det senare begreppet handlar om hur platsen *görs* av barn och därmed tillskrivs mening och betydelse. I avhandlingen finns flera illustrativa exempel på hur barnen använder platser på nya och oavsiktliga sätt och vilka spänningar som detta bidrar till, till exempel gällande idéer om hur "det lugna rummet" är tänkt att användas och hur det faktiskt används av barnen.

Genom deltagande observationer och intervjuer med barn, föräldrar och personal visar analysen att riktad fritid kan fungera som en "fritidsnod" med potential att möjliggöra deltagande både inom och utanför den specifika verksamheten. Dessa noder fungerar inte bara som en plats för fritid, utan även som en arena för nätverkande mellan föräldrar och en plats där barn kan få nya erfarenheter som på sikt kan överföras till

andra sammanhang, till exempel ett framtida deltagande i "vanliga" fritidsaktiviteter som riktar sig till alla barn.

Resultaten pekar på att den riktade verksamheten erbjuder en unik miljö där barn inte behöver anpassa sig till funktionsnormativa förväntningar. Det finns dock vissa strukturella begränsningar, såsom att verksamheten är organiserad utifrån en idé om att fritid bör utövas i grupp snarare än individuellt, vilket kan vara en utmaning för vissa barn. Avhandlingen argumenterar därför för att fler fritidsverksamheter bör utformas med större flexibilitet och med barnens egna perspektiv i fokus. En annan aspekt som lyfts fram är hur riktade fritidsaktiviteter kan ses både som en form av exkludering och som en form av inkludering. Å ena sidan skapas en trygg och anpassad miljö, men å andra sidan kan sådana verksamheter befästa uppdelningen mellan barn med och utan funktionsnedsättningar.

En viktig och central del av avhandlingen handlar om metodologiska frågor kring forskning med barn med funktionsnedsättningar. Traditionellt har forskning om barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar ofta varit vuxencentrerad, där barnens egna röster inte har fokuserats i nämnvärd utsträckning. I denna studie utvecklas och prövas metoder som syftar till att förstå barns egna perspektiv genom deltagande observationer och alternativa kommunikationsmetoder. Bland annat används icke-verbala och visuella metoder för att fånga barnens erfarenheter och upplevelser, vilket är särskilt relevant för en grupp där verbala uttryck inte alltid är den primära kommunikationsformen.

Slutligen diskuterar avhandlingen policyimplikationer av resultaten. Det föreslås att kommuner och andra aktörer bör erkänna värdet av riktad fritid som en del av det bredare arbetet för att främja rättigheterna för barn med funktionsnedsättningar. Samtidigt pekar forskningen på vikten av att fortsätta utveckla inkluderande fritidsmiljöer där alla barn, oavsett funktionsförmåga, kan delta på lika villkor.

Avhandlingen utgör ett betydande bidrag till forskningen om funktionshinder och barndomsstudier genom att utmana traditionella synsätt på fritid och inkludering. Den presenterar en väl underbyggd analys som bygger på omfattande empiriskt material och teoretiska perspektiv från funktionshinderforskning och barndomsgeografi. Genom att lyfta fram både möjligheter och utmaningar med riktad fritid lyckas studien belysa ett komplext och ofta förbisett ämne på ett nyanserat sätt. Analyser av barns platser och barns aktörskap är ett framträdande kunskapsområde inom barndomssociologin. Resultatet utgör i detta avseende ett unikt bidrag till området, där återkommande och välförankrade analyser om organisering och användning av barns platser i relation till funktionalitetsnormer understryker avhandlingens sociologiska relevans.

En av avhandlingens främsta styrkor är dess metodologiska ansats, där forskaren aktivt försöker förstå fritid ur barnens perspektiv snarare än att enbart utgå från vuxnas föreställningar om barns behov. Genom att observera barnens aktiviteter snarare än styra deras deltagande i forskningen lyckas studien förmedla nyanserade insikter om hur fritid upplevs och används av barnen själva. Tiefenbacher uttrycker träffsäkert att forskningsstrategin handlar om att överge en syn på forskning "med" barn som går ut på att *barn förväntas göra saker med forskaren och för forskaren* till förmån för en

strategi där *forskaren ska göra saker av barn och med barn*. Denna ansats bidrar till en mer djuplodad förståelse av riktad fritid som ett sammanhang där barn kan utveckla egna sätt att delta i aktiviteter.

En annan styrka är att avhandlingen synliggör de motsättningar som kan uppstå i utformningen av riktade fritidsverksamheter. Å ena sidan skapar riktad fritid viktiga möjligheter för barn som annars kan ha svårt att delta i fritidsaktiviteter. Å andra sidan kan sådana verksamheter reproducera föreställningar om att barn med funktionsnedsättningar behöver separata utrymmen och inte har behov av att inkluderas i "vanliga" verksamheter. Avhandlingen lyckas hantera denna komplexitet på ett insiktsfullt sätt och föreslår hur fritiden kan bli mer tillgänglig i olika avseenden.

Ett område där avhandlingen hade kunnat fördjupa analysen ytterligare är de långsiktiga effekterna av riktad fritid. Hur påverkar deltagandet i riktad fritid barnens framtida möjligheter till inkludering i andra sammanhang? Vad hade ett annat åldersspann (till exempel yngre tonåringar med NPF) gett vid handen? Vidare hade avhandlingen stärkts ytterligare av ett mer utvecklat resonemang kring vad som faktiskt krävs för att undersöka om och hur "fritidsnoden" ska få fotfäste och bidra till att trösklarna sänks för deltagande i andra fritidssammanhang.

Sammanfattningsvis är detta en i flera avseenden välskriven och genomarbetad avhandling som ger värdefulla insikter i hur fritidsverksamheter kan utformas för att bättre tillgodose behoven hos barn med funktionsnedsättningar. Den ger en unik bild av riktad fritid som både en möjlighet och en potentiell begränsning, och den lägger fram viktiga rekommendationer för framtida forskning och praktik inom området.

Martin Molin

Professor i socialt arbete, Högskolan Väst